

SCHOPENHAUER: EXILIAT FILOSÒFIC I EXISTENCIAL D'OCCIDENT

Gonçal Mayos

Cal contemplar la vida «*com si fos uná penitenciària, una mena de colònia penal [...] Si t'acostumes a aquesta visió de la vida regularàs consegüentment les teves expectatives sobre ella i deixaràs de veure com quelcom inusual o irregular tots els seus incidents desagradables, grans i petits, els seus patiments, les seves preocupacions, la seva misèria; al contrari, trobaràs que tot és com hauria de ser, en un món on cadascú de nosaltres paga el càstig de l'existència de la seva peculiar manera.*»

A. Schopenhauer

Pessimisme i distanciament

El famós i tòpic pessimisme de Schopenhauer neix del distanciament que manté respecte a la pràctica totalitat dels principis filosòfics i les cosmovisions idealistes d'Occident. Ja tindrem temps per a determinar fins a quin punt i de quina manera la seva concepció filosòfica és pessimista, però d'entrada —i per situar l'especificitat schopenhaueriana— volem destacar la confusió en què es cau sovint quan s'assimila, fins i tot inconscientment, l'optimisme als principis occidentals i el pessimisme als principis d'altres contrades.

Nosaltres, els occidentals, no podem sinó veure Schopenhauer com un pessimista; ¿però ho seria igualment als ulls, per exemple, d'un budista o un taoista? És molt discutible, perquè els occidentals considerem com a pessimistes tots aquells individus que s'allunyen o que descreuen de l'individualisme i de la voluntat dominadora típics d'Occident. Més enllà dels ídols occidentals tendim a valorar-ho tot com a fosc, pessimisme, absència de llibertat, barbàrie, error, etc.

No hauríem de veure Schopenhauer com el pessimista per antonomàsia, perquè fou sobretot un exiliat filosòfic i vital d'Occident. Schopenhauer és possiblement el primer occidental que aconseguí mirar Occident des de fora, des d'un tràgic exili existencial, sobre el qual edificà la seva peculiar filosofia. És conscient de l'absurd de la voluntat de domini europea (exacerbada amb la revolució industrial) que creu poder prescindir de les limitacions de la mateixa vida i del principi de causalitat que ens mena inevitablement a la mort. Denuncia que tot i els intents moderns de fonamentar-lo racionalment, aquest projecte és absurd, paraula que en alemany es diu «Grundlos», literalment 'sense fonament', 'sense raó'.

Schopenhauer, segurament, va ser el primer crític sistemàtic del paradigma de la consciència, del subjecte i de l'individu, que havia esdevingut hegemònic amb la modernitat.¹ És cert que també Hegel vol superar dialècticament

¹ Vegeu la biografia ja clàssica de Rüdiger Safranski (2008) *Schopenhauer y los años salvajes de la filosofía*, Barcelona: Tusquets. I també el més recent i ampli Rüdiger Safranski (2009) *Romanticismo. Una odisea del espíritu alemán*, Barcelona: Tusquets. Per a un text sintètic amb una bona antologia de textos, vegeu: Ana Isabel Rábade (ed.) (1989) *Schopenhauer. Antología*, Barcelona: Península. Per a una inspirada presentació, llegiu

l'oposició subjecte-objecte, amb totes les limitacions que comporta, i que Schelling s'esforçà al llarg de tota la seva vida per a pensar quelcom previ a aquesta oposició. Schopenhauer, però, va més enllà i evita propugnar absoluts com els que acaben formulant tant Hegel com Schelling. És per això que cal situar Schopenhauer com un pensador clau en direcció cap a la postmetafísica i cap a les filosofies de la sospita.

Schopenhauer per primera vegada ofereix una mirada distanciada i crítica de la totalitat de la tradició filosòfica occidental. Coincideix amb el seu arxienemic Hegel a ser capaç de sintetitzar el conjunt dels 2.500 anys de filosofia occidental, però s'hi oposa frontalment perquè la perspectiva on se situa és radicalment diversa per tres motius: d'una banda, Schopenhauer és dels primers a avaluar negativament la tradició d'Occident i la modernitat, a més, és potser el primer filòsof europeu que aconsegueix mirar la tradició occidental des de fora i, finalment, se'n considera profundament exiliat. Per tots tres motius, Schopenhauer serà dels primers a obrir-se a la filosofia oriental com a "veritat" i autèntica actitud filosòfica.²

Molt al contrari, Hegel se sent dialècticament immers en la filosofia occidental, s'esforça per comprendre-la i el seu objectiu especulatiu fonamental és assumir-la i legitimar-la. Encara més, Hegel considera la tradició filosòfica i la cos-

Thomas Mann (1987) *Schopenhauer, Nietzsche, Freud*, Barcelona: La Llar del Llibre. Versió catalana de Joan Valls i presentació de Josep Bigordà.

² Per a fer-se una idea del profund canvi de perspectiva que representa Schopenhauer, recomanem el llibre de Fernando Savater (1988) *Ética como amor propio*, Barcelona: Ariel, molt marcat per les tesis schopenhauerianes.

movisió europees (des de Grècia) com a absolutes. Expressen l'essencial del desenvolupament de l'esperit universal i, per això mateix, Hegel veu en la modernitat la fi de la història; és a dir, alhora la meta i el final de la història. Per a Hegel, la modernitat occidental realitza l'absolut que culmina la totalitat de la trajectòria dialèctica i la història fins la seva època; i en conseqüència es mostra optimista i totalment inscrit en l'eurocentrisme més radical.

Hegel defensa la modernitat i el progrés, els quals —pen-
sa confiadament— s'obren a un futur on culminarà el desenvolupament de l'esperit universal, tot i reconèixer que això no consola els individus particulars, que sovint s'hi hauran de sacrificar. Hegel ha estat molt criticat per mantenir aquesta i moltes altres “abnegacions especulatives” que veu necessàries i desitjables: divinitzar l'Estat (especialment el prussià) com a única encarnació de la llibertat; exigir la reconciliació i el perdó de totes les brutalitats històriques, que considera com a inevitables i fruit de l'avanç de la raó; limitar immensament l'espai autònom d'allò individual i particular, totalment subordinats al col·lectiu i al *deus ex machina* de l'astúcia de la raó o de la raó d'Estat.

Així, com sovint se li ha criticat, Hegel absolutitza el panlogicisme de la tradició occidental, legitimant-la fins als seus extrems més terribles i lamentables. A parer de Hegel, no es pot pensar fora o més enllà d'aquesta tradició; i tot el seu sistema no és sinó la justificació dels seus pressupòsits bàsics. Ben al contrari, Schopenhauer mira en tot moment des de fora la tradició occidental —i especialment la tradició moderna— negant-se a assumir-la i a legitimar-la. Tot i que entén els principis (com el d'individuació) que animen

i sedueixen la tradició occidental de tots els temps, inclús la moderna, es nega a concebre la filosofia com la mera racionalització i legitimació sistemàtica d'aquests principis.

Exili existencial i mirada altra: Occident

Ben lluny de Hegel, Fichte i tants altres, Schopenhauer parteix d'una vivència tan distanciada i diversa que és capaç d'adonar-se dels errors i de les conseqüències nefastes del paper històric d'Occident amb una claredat que el porta a desesperar-se respecte d'aquests autors, que a parer seu acaben legitimant un optimisme ingenu, i finalment suïcida. En tot moment, Schopenhauer pensa des de fora d'Occident i en contra de la Modernitat. N'és el primer gran exiliat interior, algú que no necessita viatjar ni mirar físicament des de fora per a relativitzar i desmarcar-se de la seva pròpia tradició cultural.

Molt aviat, Schopenhauer arribà a la conclusió que un colossal error existencial penetra tota la tradició filosòfica europea. Aquest error no ha fet sinó augmentar en malignitat a mesura que la Modernitat aconseguia els seus pretesos èxits i acumulava orgull, vanitat, infatuació, etnocentrisme, poder, domini, etc. Per a Schopenhauer, la Modernitat no s'adona que l'orgull i el poder de l'home avança en paral·lel a la seva infelicitat, al patiment crònic i a una profunda desorientació. L'orgull i la voluntat de domini porten a exigències impossibles per als humans i bloquegen la consolació desangoixadora que només pot oferir la pietat, la contemplació estètica desinteressada o l'humil reconeixement dels errors.

Aquest és un diagnòstic pessimista —potser realista?— del tot contrari a Hegel i a la pràctica totalitat de la tradició occidental, ja que aquesta es considera acríticament com l'única veritable i es tanca etnocèntricament sobre si mateixa. Precisament, perquè Schopenhauer era un exiliat interior torturat, no ha de sorprendre que pensi al marge de l'optimisme cec, del desig ultraindividualitzat, de la lluita competitiva contra tot i tots, de l'envaniment d'Occident i de la Modernitat, de l'ideal del Progrés, etc.

Schopenhauer per primera vegada i abans que cap altre a Occident, ha estat capaç de copsar-lo tot des d'una perspectiva crítica i exterior. Per això, en pot donar un veredicté fins aleshores inèdit; i sempre obviat. Com el nen del conte, ha estat el primer a mostrar que l'emperador (Europa i la Modernitat) va nu, que els seus pretesos i meravellosos vestits són absolutament falsos, presumptuosos i imaginaris. Per això, Schopenhauer pot explicar a fons i per primera vegada la gran paradoxa: per què el rei és infeliç? Per què Occident, arreu dominador i conqueridor de tot i tots, és finalment un pobre monstre angoixat, frustrat i autotorturat, profundament infeliç?

Exili existencial i mirada altra: Modernitat

Encara més dur que el seu diagnòstic sobre Occident, i també més innovador, és l'anàlisi que fa de la Modernitat. Schopenhauer és el primer antimodern, que no critica la Modernitat des d'una nostàlgia romàntica i premoderna, sinó que la denuncia projectant-se enfora, més enllà de la

Modernitat, tal vegada en la postmodernitat. Hem apuntat que les filosofies orientals van ajudar Schopenhauer a construir filosòficament i conceptual el seu exili vital d'Occident; doncs bé, potser sí que per a poder criticar la modernitat, Schopenhauer es va haver de projectar més enllà del marc filosòfic modern.

He proposat alguna vegada que Nietzsche és el primer postmodern,³ el primer pensador digne de ser anomenat així. Potser només Schopenhauer pot disputar-li aquest honor; potser només Schopenhauer és capaç —abans que Nietzsche— de criticar la modernitat i de ser antimodern, sense caure en una mera retrogradació, en una nostàlgia premoderna, sinó anticipant i obrint un futur més enllà de l'hegemònica i imperial modernitat occidental.

Sens dubte, amb anterioritat hi havia ja moltes denúncies de l'orgull modern que menystenia els clàssics i tota la tradició. Hi havia pensadors que, des de l'esplendor i les seguretats que ofería la tradició premoderna, denunciaven la vanitat moderna que pretenia fer *tabula rasa*, que prescindia de tot allò anterior, de tot allò que no era “modern”, tot allò que no era com ells.⁴ Però, com hem dit,

³ Vegeu Gonçal Mayos: (2009) “Nietzsche: el primer posmoderno”, a *Filòsofs clàssics hoy*, D. Cabezas (ed.), Barcelona: La Busca Edicions, pp. 163-202; i (2007) “Nietzsche contra el seu temps, d'antimodern a anti-nihilista”, a *Històries de la Filosofia*, Barcelona: La Busca Edicions, pp. 123-146.

⁴ La voluntat moderna de nou començament radical i de *tabula rasa* és manifesta per exemple en Bacon, Descartes, Voltaire, Bentham, Comte, Fichte... inclús en Kant. Cal recordar que, en molts sentits, la Modernitat neix a finals del XVI oposant-se frontalment i de forma radical a tota la tradició anterior, no només de l'Edat Mitjana, sinó també del Renaixement i de classicisme grecollatí. Davant d'aquests, reivindica una raó matematitzant i, cada vegada més, instrumental; una metafísica i

Schopenhauer —per molt que valori Plató o Aristòtil— no té una estricta dependència premoderna. En tot cas, s'obre a l'exterior d'Europa i de la modernitat, cap a l'Orient.

No exagerem, però, el tòpic de la dependència schopenhaueriana respecte l'Orient. Schopenhauer s'interessà pel budisme fonamentalment perquè en ell, com en la seva pròpia filosofia, la felicitat és quelcom fugisser; un curt i excepcional instant pel qual d'alguna manera haurem de pagar amargament. Considerar la felicitat com un concepte essencialment negatiu, és quelcom que Schopenhauer va trobar en el budisme, però que també va experimentar personalment. Amb Schopenhauer, un nou esperit d'autocrítica inclement i radical s'introdueix en les ments de l'Europa del XIX. Amb ell, s'inicia un camí més complex, menys unilateral, menys idealista i menys optimista que el de tota la tradició anterior. Certament així, Schopenhauer obre una nova via de pensament que serà molt transitat posteriorment, i encara avui, arrelant fins i tot en el postmodernisme.⁵

epistemologia basades en el privilegi del subjecte i la consciència; una tecnologia; l'emancipació basada en ideologies; l'individualisme; la idea de progrés; la voluntat de domini; l'idea de revolució; l'apologia de les masses; l'optimisme... Al respecte, vegeu G. Mayos: (2006) "Raó 'de ferro' i neohumanisme. Una anàlisi macrofilosòfica" a *Del humanismo al humanitarismo*, José Manuel Bermudo (ed.), Barcelona, Horsori Editorial i (2005) "Modernidad y racionalidad. Razón geométrica versus razón dialéctica" a la revista *Convivium*. Barcelona, núm. 18, (2005), pp.47-72.

⁵ Simplificant, però, com una indicació que pot ser útil a l'amable lector, podem destacar la influència de Schopenhauer en la innovadora sèrie de pensadors que inclouen Richard Wagner, Gustave Flaubert, Friedrich Nietzsche, Octave Mirabeau, Guy de Maupassant, Sigmund Freud, Fiódor Dostoïevski, Lev Tolstoï, Joaquim Maria Machado de Assis, el decadentisme, Marcel Proust, Thomas Mann, Ludwig Wittgenstein, Eduard von Hartmann, Hans Vaihinger, Marcel Proust, Henri Bergson, gran part de l'existencialisme, Samuel Beckett, André Gide, Emile Cioran, Jorge Luis Borges, Michel Houellebecq, etc.

Com molts altres després, Schopenhauer considera pitjors els errors de la Modernitat que els de l'Antiguitat, perquè són més ingenus i radicals, més vanitosos i orgullosos, més acríticament optimistes i pretensiosament idealitzats. Denuncia que la Modernitat occidental s'ha construït des de l'afalagament del desig individual, l'hedonisme més baix, l'ambició infinita o la bulímia consumista. Schopenhauer és antimodern, perquè, mai com amb la modernitat, s'havia convertit en ídol l'individualisme, les masses, el desig insaciable, l'orgull del coneixement merament pragmàtic, la competència econòmica, una impossible emancipació davant la pròpia natura, pretendre emancipar-se del propi ésser, del que hom és, de la pròpia naturalesa, etc.

Amb aquest ídols, la modernitat ha sacrificat la tranquil·litat vital a uns valors suprems devoradors i contraris a la naturalesa, inclús a la naturalesa animal i humana. Per a Schopenhauer, els grans ideals tradicionals (metafísics, religiosos, polítics, morals, etc.) són del tot falsos, però la modernitat no ha fet sinó augmentar-ne exponencialment l'error i el patiment, paradoxalment, a mesura que confirma el seu domini total.

Exiliat en una època "imperial"

Analitzem breument el context social, polític i cultural de Schopenhauer per tal de calibrar la força del seu exili existencial i la sorpresa que provocava en el moment històric, segurament el de màxima implicació europea en el domini imperialista del món. Schopenhauer viu la gran època imperial d'Europa, que no només sotmet la resta del

món, sinó que es proposa fascinar-lo, demostrar-li que és l'única alternativa, l'únic futur, que modernització vol dir simplement occidentalització. Europa sempre ha volgut creure que, en darrera instància, el seu colonialisme ha de ser vist com a modernització; encara més, com a l'única modernització possible, perquè en el fons modernització i occidentalització són el mateix.

Arthur Schopenhauer neix en 1788, l'any en què s'inicia la construcció de la Porta de Brandemburg a Berlín (símbol de les noves ambicions imperials de Prússia), moment en què Anglaterra —ja en procés d'industrialització— crea una colònia penitenciària a l'actual Sidney que serà la porta de la seva conquesta de tota Austràlia, i en què la monarquia francesa convoca uns “Estats generals”, el fracàs dels quals durà a la Revolució.

D'altra banda, quan Schopenhauer mor, l'any 1860, acaba la Segona Guerra de l'Opi (1856-1860), per la qual Occident sotmet la darrera gran potència que es resistia al seu domini, la Xina, que avui retorna amb força. Es pot dir, doncs, que com mai abans en aquest moment Occident domina imperialment tota la Terra, i no només les costes o territoris clau. És el moment, a més, que dues potències emergents es proposen guanyar la part que creuen merèixer: l'Alemanya en unificació (en 1862 Bismarck esdevindrà ministre) i els Estats Units que caminen vers la imposició del nord industrialitzat (en 1860 s'inicia la Guerra de Secessió).

Però com hem dit, mentre Occident confirma el seu domini mundial indiscutible i imposa arreu el seu *modus vivendi*, Schopenhauer se'n sent radicalment exiliat, apartat del món, la societat, el tipus d'humanitat, la cosmovisió i la

tradició occidentals. Apartat, a més, sense gaires matisos; en la seva totalitat. Tant per la seva biografia i la seva concepció de l'existència, com pel seu caràcter més íntim, Schopenhauer se sent aliè a aquest Occident triomfant.

Volem destacar que, sorprenentment, en el moment del màxim triomf d'Occident, per primera vegada un occidental és capaç de qüestionar i mirar críticament i distanciada la totalitat de la pròpia tradició. En cert sentit, es pot dir que Schopenhauer és el primer filòsof no eurocèntric, el primer que no confon Occident amb el món, ni amb la realitat universal, que no divinitza la Modernitat i que és capaç de fer una profunda autocrítica de la pràctica totalitat de la tradició occidental, que considera marcada en última instància per uns grans i mateixos errors fonamentals.

Com ha explicat Enzo Traverso, els exiliats, si no es capfiquen massa amb la pàtria perduda, solen adquirir una mirada "altra", distanciada i crítica, que els permet adonar-se del que els altres no poden copsar. També sol esdevenir-se que, en contrapartida d'aquesta creativa mirada altra, com diu Hannah Arendt, l'exiliat hagi de pagar un preu en impotència política i en desarrelament social. Només mirant una mica la biografia del pensador alemany queden confirmades les esmentades intuïcions de Traverso i Arendt. Schopenhauer veu marcada tota la seva vida pel fracàs i per la impotència social, pel desarrelament més solitari i, inclús, per la nul·litat política. Schopenhauer va ser incapaç d'emular l'eficient esperit comercial i burgès del seu pare, a qui respectava malgrat voler-lo convertir en comerciant; però tampoc va adquirir l'alegre, mundà i sociable de la seva mare, escriptora d'èxit i amb un important saló a Weimar, on solia assistir Goethe.

Malgrat que la mare el va apartar de la condemna que li representava seguir el negoci del seu pare, Schopenhauer acabà odiant-la. Ni la va comprendre ni la va poder perdonar, precisament perquè ella era capaç de gaudir joiosament de la seva capacitat d'integració social i d'assumir jovialment la vida mundana. Paral·lelament, en política, Schopenhauer mostrà un profund menyspreu per la nova i expansiva burgesia. Només la superà, generant-li encara més desconfiança i rebuig, l'emergència de les masses i del proletariat, que Schopenhauer denigrà totalment. Alguns han vist en aquest tret un signe aristocratitzant de Schopenhauer, similar en certa mesura al seu deixeble Nietzsche, però nosaltres volem ressaltar que sobretot hi ha una profunda vivència de total exili existencial, dins del qual no té sentit cap vincle ni de classe ni mundà.⁶

Schopenhauer expressa, doncs, la lucidesa i la tragèdia dels exiliats.⁷ Ja els grecs van exemplificar meravellosament les contrapartides tràgiques i vitals que solen acompanyar una lucidesa superior a la normal. En la tragèdia àtica, el gran endeví que coneix la veritat del futur i del passat, Tirèsies, és significativament cec. L'endeví, capaç de mirar més enllà i copsar la veritat, no pot veure allò que l'envolta, el més proper. A més, tampoc no aconsegueix que la seva

⁶ Malgrat que -certament- sabrà reconèixer quin lloc li convé durant la revolució del 1848. Però això no l'integra en el món burgès -ni aristocrata- d'aquell moment. Tampoc això no evita que sigui una total nul·litat política i mundana. Inclús les seves molt interessants propostes socials parteixen del seu exili existencial i generalitzen la seva desconfiança respecte de qualsevol solució mundana.

⁷ Vegeu Alexis Philonenko (1980) *Schopenhauer, Une philosophie de la tragédie*, París: J. Vrin.

lucidesa sigui capaç d'estalviar patiments a la seva polis i al seu rei Èdip; al contrari, més aviat l'enfadarà i l'impulsarà encara més a bastir el seu funest destí.

Ara bé, com Tirèsies, la nul·la eficàcia política, i inclús social, de Schopenhauer té com a compensació la més lúcida, crítica i distanciada mirada que mai Occident no havia pogut fer sobre si mateix. Una mirada exiliada, però, per això mateix, capaç de descobrir els seus darrers fonaments, la "trampa originària", dirà Nietzsche seguint Schopenhauer,⁸ l'error que hipoteca tota vitalitat. En el moment en què Occident podia creure's el món sencer, al qual dominava i colonitzava sense excepció, apareixen pensadors com Schopenhauer, que ja no el glorifiquen, ni el legitimen; ans al contrari, el contemplen críticament com una opció concreta errònia, ben tràgicament errònia, dolorosament equivocada, persistentment capficada en la seva falsa tendència i condemnada a no percebre l'engany en què insisteix; alhora existencialment presonera de les aberrants i borroses ombres d'una caverna com la platònica.⁹

L'error fonamental i global

Schopenhauer creu haver detectat l'error fonamental d'Occident i de les filosofies que absolutitzen els ídols humans. Veu com a fruit d'un error molt similar la gran majoria dels somnis, ideals, filosofies, sistemes metafísics,

⁸ Nietzsche, però, criticarà la pretesa unicitat i com un noïmen de la voluntat ontològica, així convertida en un concepte metafísic.

⁹ Aquest és un dels aspectes que fomenten la reconeguda devoció de Schopenhauer per Plató.

religions, morals, cosmovisions, actituds vitals, idees, ídols, en fi, *representacions*¹⁰ d'Occident.

Schopenhauer considera que tots aquests errors, dit breument, neixen de la confusió entre el propi anhel singular —el desig de la criatura finita— i la llei còsmica. La singularitat de la representació no es pot confondre amb l'anhel infinit i totpoderós de la naturalesa, ni amb la voluntat divina o el disseny del creador, amb el saber i voler absoluts. L'error existencial (i això és típic del que podríem anomenar *l'occidental way of life*) sorgeix de la confusió del propi desig individual (que només és representació) amb l'ésser i amb el voler que hi ha darrera de tot. En una expressió potser massa agosarada, Schopenhauer anomena “Voluntat” —amb majúscules— la instància que ho mana tot i la associa al noümen kantianà.

Segurament, el subjectivisme no és un error exclusivament occidental, i també afecta altres tradicions culturals, però cal reconèixer que Occident s'ha caracteritzat per imposar sistemàticament l'individual al còsmic, el *nómos* a la *physis*, el polític al natural, bastint ídols que no són sinó l'encarnació de les ambicions humanes. La tradició occidental tendeix a elevar, doncs, a representació ideal el que és un desig o una voluntat merament individuals. En definitiva, l'error és tractar el món (la totalitat de la realitat) com una *representació* que en el fons només és fruit del “*principium*

¹⁰ Encara que és més un hegelianisme que no un schopenhauerianisme, trobem molt suggestives les idees de Daniel Innerarity (1990, *Dialéctica de la modernidad*, Madrid: Rialp), situant la Modernitat i Postmodernitat en gran mesura a partir del concepte de “representació”. Destaquem l'apartat “a) Conciencia, mundo y representación” del capítol “Modernidad y Postmodernidad” i el capítol “El mundo como poder y representación”.

individuationis”, de l’anhel de cadascú en particular, del desig aïllat i ingenu de la criatura finita. Es confon, doncs, l’anhel que és veritablement arreu amb el d’un individu que es creu divinitzat, com divinitza també la seva cultura, religió, tradició, secta, moral, ideologia, valor, ideal, somni o esperança vana.

Evidentment, arribats aquí hom es pregunta: tan dolent es voler quelcom concret, voler un ideal, tenir un desig, un somni, una esperança? Schopenhauer no diu que sigui dolent, inclús considera que és un anhel típicament humà, però alerta que inevitablement causa dolor i infelicitat. A més, aquest error “humà i tan sols humà” (fent servir la fórmula nietzscheana) ha estat exagerat per Occident i, especialment, per la Modernitat. El que era un impuls natural a la humanitat, ho hem exacerbat, mal educat o envanit. En comptes de curar-lo (com feien tantes filosofies orientals i antigues segons Pierre Hadot),¹¹ el potencien per a una vanitat i ambició sense parangó en la història, fent que, en conseqüència, el patiment engendrat sigui màxim, i tampoc no hagi tingut mai parangó.

Sobretot, la Modernitat ha convertit un anhel natural i dolorós en una terrible i il·limitada màquina de generar angoixa i patiment. L’home premodern tendia a moderar aquest impuls, perquè tenia respecte per la naturalesa i experiències clares de la força d’aquesta sobre la miserable espècie humana. L’home triomfant de la Modernitat, però,

¹¹ Destaquem els textos ja clàssics de Pierre Hadot: (2006) *Ejercicios espirituales y filosofía antigua*, Madrid: Siruela; (1998) *Etudes de philosophie ancienne*. París: Les Belles Lettres; i (2002) *La philosophie comme manière de vivre*. París: Albin Michel.

ja no respecta res; al contrari, creu poder dominar-ho tot completament i, fascinat pel seu poder tècnic i per moltes filosofies enganyadores, oblida amb facilitat la força incontenible de la naturalesa. Així, el que tradicionalment tenia un cost existencial relatiu ha estat convertit, per l'enorme expansió del principi d'individuació i de la voluntat de domini, en una inesgotable causa de terribles angoixes.

Amb la mateixa dinàmica que divinitzava el jo, la individuació, el desig i la voluntat idiosincràtica, la Modernitat magnificava hiperbòlicament la tortura i el patiment. Inclús havia amagat i oblidat totes aquelles filosofies o els seus aspectes que no donaven suport a l'orgullosa voluntat de domini. Per això, va ser necessari que l'exiliat existencial que era Schopenhauer les rescatés i les fes mirar amb ulls nous. A partir d'ell, i molt abans de Pierre Hadot, es van poder redescobrir tots els filòsofs de la vida bona o de la filosofia com a cura de la vida. A més, Schopenhauer va fonamentar millor perquè les esperances vanes de la tradició filosòfica dominant a Occident són un error flagrant que condemna la humanitat a angoixes contínues, frustracions renovades permanentment i desencisos sense fi. És a dir: al més radical i perpetu dolor, infelicitat i patiment.

Pessimisme o realisme?

«L'instint social dels homes no es basa en l'amor a la societat, sinó en la por a la solitud». Schopenhauer

Una dita, suposadament faceciosa, afirma que el pessimista no és altra cosa que un optimista ben informat. En síntesi, aquesta és la posició bàsica de Schopenhauer, que

entenia el seu famós pessimisme com la conseqüència necessària d'un realisme científic ben informat. Cal dir que Schopenhauer considerava el seu sistema absolutament coherent amb la ciència, fins al punt que va saludar *L'origen de les espècies* de Darwin com una obra que aportava molt poc respecte al que ell ja havia dit i que, per tant, donava suport al seu sistema filosòfic.

Considerava Schopenhauer que la seva concepció de la vida era la manera científica i veritable d'evitar els errors i turments que es provoca a si mateix l'optimista ingenu (que seria una idiosincràsia àmpliament majoritària a Occident des de sempre). Portat per la seva ambició i vanitat, l'optimista ingenu no tan sols s'equivoca creient-se massa important i poderós, sinó que, sobretot, es condemna a si mateix a turments dignes de Sísif, Tàntal o Prometeu.

Schopenhauer coneix molt bé la tradició tràgica de la Grècia arcaica, i sempre té present la sentència a què es va haver d'enfrontar el rei Mides, qui, a més de desitjar convertir-ho tot en or, volia tenir la certesa que era el més desitjable i el millor per a la humanitat. Per aconseguir una resposta, i coherent amb el *pathos* violent o dominador europeu, Mides va capturar el savi sàtir Silè i l'obligà a revelar-li la veritat. Però la resposta va esglaiar-lo: malaurada estirp mortal, —digué Silè— de molt la cosa millor per a tots els homes i dones és no néixer; i la segona cosa després d'això és, una vegada s'ha nascut, morir tan aviat com es pugui.

A parer de Schopenhauer, la filosofia occidental ha oblidat totalment el veredict de Silè, precisament en la mesura que la filosofia, la teologia i la resta de sabers (incloent la ciència i la tecnologia) han promès als humans una certa assimilació a Déu. Com al Gènesi, hom creu que menjant

d'un determinat arbre o aplicant certs conceptes "s'obriran els vostres ulls i us fareu com Déu", i a partir d'aquí, qual-sevol projecte "optimista" esdevé possible, si més no fàcil d'assolir.

Per a Schopenhauer els humans som semblants a Sísif o Tàntal, que imaginem pujar la pedra a la muntanya i sadollar totalment els seus desigs; però inevitablement la pedra acaba rodant avall i els desigs queden insatisfets. Naturalment, la mitologia grega afirmava que Sísif o Tàntal patien per una condemna o una tortura divina, però Schopenhauer creu que, perseguir absurdament la realització dels desig desafortats és només la tortura que els humans s'infligeixen a si mateixos.

A partir d'aquí, i cal reconèixer que amb molts antecedents, Schopenhauer defensa el tipus de felicitat estoica, budista i spinozista que no té res a veure amb la presumpta felicitat de fer a cada moment el que hom vol o desitja. S'aproxima així a una *beatitudo* basada en la depuració dels propis desigs, però sabent —a diferència de la major part de la tradició occidental— que és impossible la seva eliminació total i que, per tant, no s'ha de pretendre construir un altre desig més poderós, inclús més sant, que extermini el primer, perquè això seria recaure en el voler optimista i absolutista.

Més que aixecar un gran desig, un gran concepte, un gran ego o un gran ídol a partir dels quals controlar la resta, Schopenhauer proposa renunciar a la carrera infinita del voler i el desig particular, i aprendre a no voler, a aproximar-se al nirvana budista o la contemplació desinteressada que l'art facilita, segons la definició de Kant.

En aquest sentit, sembla clar que Schopenhauer no

necessàriament ha de ser qualificat de “pessimista”, ja que creu possible aconseguir una certa *beatitudo* fonamentant-se en l'autolimitació. En tot cas, és indiscutible que l'estratègia que Schopenhauer concep per assolir aquesta *beatitudo* té molt poc a veure i més aviat és contrària a les dominants a Occident.

Sintetitzant, Schopenhauer ens proposa no tant voler, ambicionar, conceptualitzar, raonar, construir, com no dominar més, ni de manera més individual i oposada a l'univers i la natura; no captenir-nos amb frisança fins aconseguir una falsa posició absoluta, divina i inqüestionable des de la qual imposar-se i controlar tota la resta. Sinó que més aviat cerca l'estranya felicitat que es troba a voler, ambicionar, conceptualitzar i dominar menys; evitant que l'enfrontament, l'ambició i la conceptualització amaguïn i potenciïn anhels, pretesament infinits i absoluts, que ens acaben condemnant a tortures com les de Tàntal i Sísif.

Com molts, Schopenhauer aspira a una “consciència millor”, que permeti curar la vida fent-la, si no feliç, mínimament passadora. Però ho fa oposant-se a l'estratègia dominant a Occident, que passa per construir i fonamentar quelcom absolut. Significativament, l'exiliat existencial que és Schopenhauer rebutja el suïcidi perquè el considera encara excessivament optimista, narcisista fins i tot. Considera que el suïcidi, tot i que sembla encaixar superficialment amb la seva visió tràgica de l'existència, es basa en un últim, superior i decisiu desig d'imposar-se, encara que només sigui en el moment de la mort. En comptes d'acceptar l'esdevenir natural, suïcidar-se vol dir imposar la pròpia voluntat encara que sigui en un mut cant de cigne, immolant-se a un mateix. Schopenhauer pensa que darrera l'aposta pel suïcidi hi ha

encara un anhel o una voluntat narcisista que no renuncia a dominar-ho tot: inclús o, com a mínim, la pròpia mort.

Com veiem, l'original concepció de l'existència que proposa Schopenhauer és una conseqüència del seu exili respecte al corrent dominant en la filosofia occidental. Amb extraordinària coherència, Schopenhauer mai no va creure que disposava d'un arma (encara que fos conceptual) de prou calibre per a solucionar completament el problema de l'existència. Exiliat vital d'Occident, però bon coneixedor de la seva tradició i aspiracions, denigrava de tals optimismes i va obrir una porta no tant al pessimisme, com a una altra reflexió a la majoritària occidental. Va sotmetre així Occident i la Modernitat a una crítica inclement i precisa. I no simplement per ser un dels introductors de les savieses orientals.

En tot cas, d'ençà de Schopenhauer ens coneixem millor, som capaços de copsar amb més rigor la base del profund vincle que hi ha entre els nostres desigs i les nostres angoixes. A partir de la seva obra, som més universals i menys etnocèntrics; continuem sent occidentals i moderns, però no només ni ingènuament. Amb Schopenhauer ens hem descobert lluny d'una presumpta i falsa centralitat (com amb Copèrnic, Kant, Darwin o Freud). A partir de la seva obra som més universals i menys etnocèntrics; continuem sent occidentals i moderns, però no ho som tan sols ni de manera ingènua. Amb Schopenhauer ens hem descobert lluny d'una presumpta i falsa centralitat (com amb Copèrnic, Kant, Darwin o Freud). Després d'ell hem intentat filosofies menys ingènues. I potser sí, també ens hem fet una mica més pessimistes.